

Tilan sosiaalisen luonteen ymmärtämisen taito

BÆRENHOLDT, JÖRGEN OLE & KIRSTEN SIMONSEN (2004; toim.). *Space odysseys. Spatiality and social relations in the 21st century*. 219 s. Ashgate, Aldershot.

Space odysseys on tanskalaisvetoinen, nimekkäillä eurooppalaisilla tutkijoilla vahvistettu artikkelikokoelma elämän tilallisten suhteiden nykymuutoksesta. Se on sosiaalimaantieteellinen päivitys lisääntyvän liikkumisen vaikutuksista olemiselle tiloissa ja tuntemuksille paikoista. Kirjassa lähdetään siitä, että paikkojen hahmottamisen merkitys kasvaa, mutta yhtälailla myös edellytykset ja

ehdot paikkojen tilan hahmottamiselle. Kirja on toimitettu vuonna 2001 pidetyn samannimisen seminaarin alustuksista.

1980-luvulla omaksuttiin relationaalinen tilakäsitys ja alettiin puhua sosio-spatiaalisista suhteista. Tila ymmärrettiin sosiaalisesti konstruktiksi. Tilat tuotetaan yhteiskunnallisesti ja tilat ovat tulosta yhteiskunnallisesta. Tilat ja tilallisuus ovat yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen perusolennuuksia, ja siten luonteeltaan kokemuksellisia. Tilat eivät siis ole neutraaleja tapahtumapintoja, mutta silti on kysyttävä, mitä tekemistä tilalla on ”oikeasti” päivittäiselle olemisellemme.

Vapun aikaiset ja jälkeiset tapahtumat VR:n makasiineilla tarjoavat ehkä turhankin osoittelevan esimerkin. Tätä kirjoittaessani asian poliisitutkimukset ovat kesken ja monet kysymykset avoimia. Silti arviot, jotka ovat korostaneet kahakkaa ja polttamista yhteiskunnallisen liikehännän ilmentymäksi yksittäisen ilkeän sijasta, eivät liene liioiteltuja. Taustalla on yhteisen kaupunkitilan yksipuolistuminen kalutuksen tiloiksi. Näiden tilojen vastustaminen on mahdollista lähinnä mediaspektaakkeleilla ja informaationsodalla.

Kirjassa John Urry valaisee asiaa. Hänen mukaansa valta on yhä teknologisoituneempaa, informaation liikuttamiskapasiteettiin liittyvää ja vaikeasti mihinkään valtakeskuksiin jäljitettävää. Tällöin valta ilmenee entistä enemmän ennakoimattomana, mutta samalla peruuttamattomana esimerkiksi viestimien välittämässä skandaaleissa. Valtaa on kaiken altistaminen julkisuudelle, jolloin valtaa on sillä, joka pystyy pitämään asioitaan yksityisinä. Valta ilmenee julkisena häpeänä, joka on ennen muuta katsottavaa, ja sen kohteeksi voi joutua henkilö, yritys, organisaatio ja valtio. Niinpä VR:n makasiineillakaan ei vain rikottu normeja, vaan luottamus. Tosin epäselvää on juuri se, että kenen luottamus, ja keihin. Ja keiden julkinen häpäisy mahdollisesti tarvitaan luottamuksen palauttamiseen?

Luottamuksessa on kysymys myös järjestyksestä, ihmisten liikkuvuuden ja ruumiillisuuden hallinnasta. Tätä teemaa kirjassa lähestytään kolmella skaalalla: lentokenttä, kaupunki ja valtion raja. Jörg Bechman tuo esille sen, kuinka moderni edistys on perustunut liikkuvuuden kasvulle, mikä on puolestaan merkinnyt jatkuvaa epäjärjestyä lähtemisen ja jäämisen välillä. Liikkuvuuden lisääntyminen on kierre, jossa ratkaisut synnyttävät uusia ongelmia. Auto parantaa liikkuvuutta, paremmat tiet lisäävät autoilua, runsaampi liikenne edellyttää turvallisuusratkaisuja, ja ne on edelleen laajennettava koskemaan muutakin kuin autoliikennettä, ja niin edelleen. Lentokentällä tämä kierre on vielä intensiivisempi, koska siellä jos missä liikkuvuuden ambivalenssi lähtemisen ja tulemisen välillä on koko ajan läsnä ja sen hallinta aina myös äärimmillään vietyä.

Kirsten Simonsen esittää skeptisen näkemyksen teknologiaan nojaavan liikkuvuuden kasvun mahdollisuuksista. Tämä liittyy siihen, että merkityksellisten paikkojen kaippu lisääntyy yhtenäiskulttuurin vallatessa alaa. Ihmisten on kuitenkin entistä vaikeampi olla tietoisia paikastaan ja siten itsestään. Samoin Anke Strüver tarkastelee paikkojen merkityksellisuuden kasvua, mutta hänen viiteyhteytensä on valtiollisten rajojen ja talouksien otteen höltyminen paikoista. Esimerkiksi Saksan ja Hollannin rajalla tapahtuu asuntomarkkinoiden alueellista eriytymistä ihmisten elämänsäajan mukaan, mikä mahdollistaa osalle ihmisiä entistä laajemmat asumisen ja kuluttamisen vallinat, mutta toisille entistä kapeammat.

Kirjan toisessa osassa näkökulma vaihtuu arjesta ja yksilötoimijoista institutionaalisiin kehittämiskysymyksiin. Ole B. Jensen ja Tim Richardson tarkastelevat eurooppalaista suunnittelua toisen asteen hallintana. Euroopan unionin spatiaalisen suunnittelun yllätavoite on harmonisointi, jota toteutetaan taloudellisen kasvun, kestäväin kehityksen ja sosiaalisen koheesion ”taikakolmiossa”. Ekologiset ja tasa-arvoa edistävät kehittämispanokset ovat kuitenkin riippuvaisia siitä, kuinka ne tukevat niille aina ylemmänasteista kilpailukyvyyn tavoitetta. Tällöin

myös liikkuvuuden problematiikka näyttäytyy herkästi kahtalaisena: keskusalueilla se on tehokkuuskysymys ja syrjäisillä alueilla ”vain” saavutettavuuskysymys. Vastaavalla tavalla Wolfgang Zierhofer arvioi kriittisesti alueiden Euroopan harmonisointitavoitteita. Erilaisuuden olemassaolo tuo identiteetit esiin, mutta saako se myös todentumaan kerroksellisen eurooppalaisen identiteetin, jota nyt luonnehtii pikemmin vastakkainasettelu kansallisiin identiteetteihin.

Kirjan toisen toimittajan Jörgen Ole Bærenholdtin artikkeli virittää aluekehityksen ja identiteettien yhteyttä koloniaalisen, valtiollisen ja paikallisen jännitteistä taustasimerkeillä Pohjois-Atlantin periferioista. Pääosaan artikkelissa nousee paikallisen kehittämis- ja selviytymispotentiaalin jäsentely sosiaalisten suhteiden ja spatiaalisten rakenteiden ulottuvuuksilla. Periferia-alueiden kehityskuva ja mahdollisuudet monipuolistuvat, kun strategioita hahmoteltaessa otetaan huomioon paitsi toimijoiden paikalliset ja ylipaikalliset yhteydet myös yhteyksien luonne ”meiksi” sitovine tai markkinoille yhdistävine siteineen. Fiona Wilsonin artikkeli jatkaa vielä syvemälle paikallisten resurssien hallinnan kehityshistoriaan. Andien periferiassa ei ole muodostunut kansallisvaltioita säätelemään ristiriitoja väestöryhmien välillä, vaan alkuperäiskansojen oikeuksista ovat pyrkineet huolehtimaan territoriaaliset hallinnat.

Benno Werlenin artikkeli haastaa sen sijaan kokonaan perinteiset käsitykset sekä regionalismista että nationalismista. Tämä on mahdollista silloin, kun rationaalisen orientaatiomme rinnalle tunnustetaan tasavahvoina toimintamme normatiivinen ja kommunikatiivinen puoli. Saatamme perustella tekemme ja valintamme laskennallisilla suureilla. Sen sijaan toiveidemme ja tunteidemme arvoa on vaikea mitata. Rationaalisilla laskelmilla voimme siis hieman kärjistää ymmärtää ehkä kolmanneksen maailmaan kiinnittämisen käytännöistä.

Fyysinen, mentaalinen ja sosiaalinen tila ovat toisistaan erottamattomia kokemuksissamme, mutta kirjan päätösartikkeleissa korostuu se, miten tietoon ja tulkin-toihimme maailmasta vaikutetaan kielen keinoin. Costis Hadjimichalis ja Dina Vaiou pohtivat epävirallista sektoria ja työtä vähemmän kehittyneenä ”toisena” ja Balkanin aluetta poliittisesti epävakana ”toisena”. Esimerkit kuvaavat puhunnan muutosta sekä talouden että kansainvälisten suhteiden piirissä. Talouspuhunnan hegemonia on siirtynyt epätasaisesta kehityksestä, riistosta ja työnteon olosuhteista puheeksi oppivista yrityksistä, kilpailukykyisistä alueista ja juurtuneesta pääomasta. Samalla tavoin Balkanin kysymys ja Kosovon taannoiset pommitukset ilmentävät sitä, että keskustelu imperialismista, aggressiivisuudesta ja sotilasvoimasta on korvautunut globalisaatiolla, uudella maailmanjärjestyksellä ja globaalilla turvallisuudella. Asioiden käsitteellistämisenä on kysymys vallasta ja oikeutuksesta, mutta siinä on myös kyse eräänlaisesta kaksoiskirityksestä: NATO:n iskujen vastustaminen on silmien ummistamista etnisiltä puhdistuksilta, ja diktaattorien vastustaminen pitäytymistä globaalin kapitalismin ylivoimaisuuteen ja vaihtoehdottomuuteen. Keld Bucic tuo esiin, että samankaltainen kielellinen uusiutuminen, luokittelu ja toiseuden tuottaminen on tavallista myös maahanmuuttopolitiikassa.

Derek Gregoryn mukaan globalisaation aika-tila on paitsi puristumassa kasaan, myös etäännyttä. Kyse on

maantieteellisen mielikuvituksen kaksoisartikulaatiosta, jossa sekä yhteyksiä että erotteluja perustetaan koko ajan. Syyskuun 11. ilmentää vakuuttavasti sitä, kuinka toisilleen kaukaisten paikkojen tapahtumat tiivistyvät yhteen ja samalla ihmisryhmät etääntyvät entistä kauemmaksi toisistaan. Toisaalta vasta nyt kolonialismin aika puristuu siten, että sen seuraukset voi jokainen ensimmäisessä maailmassa kokea omakohtaisesti. Tärkeää on silti edelleen muistaa, että aika-tilan kutistuminen ei kosketa kaikkia, vaan on keskeisesti sidoksissa ihmisten kulutusmahdollisuuksiin.

Kaikissa kirjan tarkasteluissa erkaannutaan kantilaisesta absoluuttisen tilan ajatuksesta tilaan prosessina tai prosessissa, erilaisiin tilan olemisen tapoihin ja niitä arvioiviin keskusteluihin. Virtojen tiloissa voidaan arvioida kriittisesti aika-tilan puristumista, rajojen tilat yhdistävät ja erottavat, kokemuksen tilat ovat paitsi yksilöllisiä myös ruumiin ja arjen liikkumatilaa. Tilan sosiaalisen

luonteen ymmärtämisen haasteet koskevat kenties eniten mielikuvituksen tilojen ja transhumaanien, hybridien toimijaverkkojen tilojen käsitteellistämistä.

Kirjan artikkelit edustavat monipuolisesti maantieteen kielellistä, kulttuurista, ja eettistä käännettä. Vastaavasti humanistisissa tieteissä on puhuttu tilallisesta käännteestä varsinkin kun tutkimus on kohdistunut identiteetteihin ja valtaan. Tila ensisijaisesti kokemuksellisenä kategoriana ja sen merkityksellisyys avautuvatkin kunnolla moniteisessä tutkimuskäytännössä. Artikkeleiden järjestys on kirjassa mietitty huolella. Monissa tapauksissa seuraava artikkeli vie eteenpäin edellisessä avattuja kysymyksiä. Tämä ratkaisu stimuloi myös lukijaa käyttämään omaa maantieteellistä mielikuvitustaan.

ILKKA PYY

*Yhteiskuntapolitiikan laitos,
Joensuun yliopisto*